

9. *Hocht Johannes Maria*. Die Grobe Botschaft von la Salette, Christiana Verlag Stein am Rhein, 1977.
10. *Welte Bernhard*. Maria die Mutter Jesu, Herder—Verlag Freiburg 1976.
11. *Castella A.* Maria erschienen in San Damiano, Parvis—Verlag Schweiz, 1985.
12. *An die Priester, die vielgeliebten Sohne der Muttergottes*, Marianische Priesterbewegung, 1990.
13. *Scheffczyk Leo*. Das biblische Zeugnis von Maria. Mit kirchlicher Druckerlaubnis des Eb. Ord. Wien, 1979.
14. *Scheffczyk Leo*. Maria in der Verehrung der Kirche. Mit kirchlicher Druckerlaubnis des Eb. Ord. Wien, 1981.
15. *Heiserl. Matia in der Christus — Verkündigung des Orthodoxen Kirchenjahres*, Paulinus — Verlag Trier, 1981.
16. *Weigl A. M.* Ein Mutterherz für alle, Verlag St. Grignionhaus Altötting, 1981.
17. *Maria — Miterlöserin — Mittlerin — Fürsprecherin*, Mark I. Miravalle 1993.
18. *Rovira German*. Maria im Alltag der Christen, Christiana — Verlag Stein am Rhein, 1989.
19. *Naumann Johann Wilhelm*, Maria im Geheimnis Christi und der Kirche Verlag Johann Wilhelm Naumann Wurzburg, 1987.
20. *Martini Carlo M.* Seht die Frau, Herder — Verlag Freiburg, 1987.
21. *Nanteli Mario*. Aufstieg zum Berg Karmel, Christiana Verlag Stein am Rhein, 1978.
22. *Ratzinger Kardinal Joseph*. Maria — Gottes Ja zum Menschen, Herder — Verlag Freiburg, 1987.
23. *Fries Albert*. Maria unser Weg zu Jesus, Eos — Verlag Erzabtei St. Ottilien, 1989.
24. *Weber Doris*. Ich sehe Dich in tausend Bildern, Publik — Forum Christophorus — Verlag Freiburg, 1990.
25. *Schafer Kanonikus Josef*. Fatima — Ist alles zu spät, Werk der Barmherzigen Liebe Sekretariat Flüeli — Rantt.
26. *Soll Georg P.* Mutter Gottes — Hilfe der Christen, Salesianer — Druckerei Emsdorf, 1984.
27. *Läpple Alfred*. Maria in der Glaubensverkündigung, Fos — Verlag Erzabtei St. Ottilien, 1988.
28. *Wickert Prof. Dr. Ulrich*, Maria — Mutter der Kirche, Miriam — Verlag Maria "Mater Dei" nelle catacombe e nella basilica Liberiana, Roma, Pontificio Istituto d'Archeologia Cristiana, Via Napoleone III.

З ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ ЕТНОПСИХОЛОГІЇ ЦИВІЛІЗОВАНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИМИ НАРОДАМИ (До питання українсько-російських взаємин) *

І

Питання взаємин України з Росією є центральним, найскладнішим і водночас найбільш трагічним питанням української визвольної політики. Справа в тому, що від часу, як московські царі почали ламати умови Переяславського договору, українсько-російські взаємини характеризує насильство кожночасного уряду Росії над Україною. Його результатом було національне, політичне та соціальне поневолення українського народу.

Політичне поневолення України випливало з факту, що режим у російській імперії був антидемократичний і відмовляв своїм громадянам у основних громадських свободах. Не даючи таких свобод російському народові, режим водночас позбавляв прав український народ та інші неросійські народи імперії. Аналогічно до цього український народ був поневолений і соціально.

Ще страшнішим було національне поневолення українського народу в російській імперії. Це слід сказати, зокрема, про період поневолення, що його здійснював ЦК КПРС і уряд СРСР. Назовні національне поневолення українського народу видне насамперед у тому, що:

1) Центр влади над українським народом знаходився поза Україною, точніше, в Москві, а в Києві діяли тільки його філіали у вигляді ЦК КП України і уряду УРСР. І в самому Радянському Союзі, і у світі московський центр влади розглядався як російський державний центр, спадкоємець історичної російської імперії.

* Текст статті і довідку про автора подаємо за виданням: *Прокоп Мирослав*. Напередодні незалежної України. — Нью-Йорк — Львів, 1993. (Вид. Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка. Бібліотека українознавства, т. 62). Довідку про автора див. у кінці статті.

2) Всі галузі життя українського народу були під постійним тиском національного переслідування. Такими засобами, як штучний голод у 1933 році, насильні планові вивози українців з України і колонізація її росіянами, комуністична Москва послаблювала саму біологічну субстанцію українського народу. Українську культуру, як і культуру інших неросійських народів, ставили в СРСР у підрядне становище в порівнянні з російською культурою. Українську мову піддано насильній русифікації. Українська економіка вважається в Москві додатком до економіки імперії, а її розвиток зумовлений не так інтересами українського народу, як вимогами імперської економіки. Такий стан існував не зважаючи на об'єктивний зріст народного господарства України, досягнений великою працею і жертвами українського народу. Водночас будь-яку визвольну боротьбу українського народу та його прагнення до справжньої державної незалежності Москва поборювала найбезогляднішими засобами.

II

Об'єктивні умови, в яких доводилося жити українському народові, природним порядком закріплюють у ньому переконання, що він, як і інші неросійські народи советської імперії, терпить насамперед національне поневолення. Український народ знає, що вирішальною силою, на яку спирається пануюча в Україні система, є центральна влада в Москві і що без неї місцеві органи влади в Києві були б скоро скинені народом, як, зрештою, і місцеві комуністичні режими у Прибалтиці, Угорщині чи Польщі, які також не могли б існувати без опертя на Москву.

Правда, правляча верхівка в СРСР складалася не тільки з росіян, але також з неросійських елементів. Українські, грузинські, латиські та інші неросійські комуністи чимало спричинились і спричиняються до поневолення своїх народів. Але всі вони є тільки допоміжним чинником, додатком до головної рушійної сили в Москві і по суті її органічною, російською частиною.

Цього не можуть заперечити і самі росіяни. У своїй книзі "Истоки и смысл русского коммунизма" (Париж, 1955) видатний російський філософ Ніколай Бердяєв так пише про роль західних комуністів у Третньому Інтернаціоналі: "Західні комуністи, які приєднуються до Третього Інтернаціоналу, грають ганебну роль. Вони не розуміють того, що, пристаючи до Третього Інтернаціоналу, вони пристають до російського народу і здійснюють його месіаністичне покликання" (стор. 118). У ще більшій мірі це можна сказати про українських чи інших неросійських комуністів. Розгортаючи це твердження, Бердяєв говорить: "Інтернаціоналізм російської комуністичної революції — чисто російський, національний... Ленін — це типова російська людина" (стор. 94).

III

Хоч саме російський, народ створив клімат, в якому міг вирости російський імперіалізм, російський народ не можна ототожнювати з російським імперіалізмом. Самодержавний царський режим, що зорганізував підбої неросіян, здушував основні громадянські свободи не тільки в Україні, а і в Росії. І в Російській Федерації не було свободи слова, преси, зборів, організацій, хоч, очевидно, там не було ніякого національного переслідування росіян. Крім того, комуністичний режим, як, зрештою, і царський, компрометував російський народ, бо його ім'ям вчиняв великі злочини над неросійськими народами і гнав росіян на підбої інших народів.

Не зважаючи на всі нещастя, які йшли на Україну з півночі, український народ не плекав ворожих намірів щодо російського народу. Зорганізовані в дореволюційний період українські політичні групи шукали порозуміння і співпраці з поступовими російськими політичними діячами в боротьбі проти царату, надіючися, що демократія в Росії принесе не тільки соціальну, але й національно-політичну свободу українському народові. Народжена в революції Українська Народна Республіка шукала співпраці з російською республікою на принципах

взаємного визнання і невтручання у внутрішні справи. В період між обома світовими війнами програми всіх українських політичних партій в принципі визнавали право кожного народу, отже і сусідів України, на самостійне державне життя. Один з найвидатніших речників української державницької ідеології Вячеслав Липинський передбачав навіть, що для самостійної Української держави політичний союз “з Великоруссю — це категоричний імператив закордонної політики нашої будучої держави” (“Листи до братів-хліборобів”, 1926, стор. 329).

Організований український визвольний рух під час Другої світової війни також ставив своєю метою дружбу і співпрацю з іншими народами. Питання українсько-російських взаємин під час німецької окупації України було спеціально розглянуте в підпільному органі проводу ОУН “Ідея і чин”, ч. 3 за 1943 рік, в статті М. В. Вирового п. н. “Україна і Росія”. В ній, м. ін., читаємо наступне:

“Коли йде про наше ставлення до російського народу на етнографічній московській території, то тут зразу треба сказати: для нас воно не може визначатися нашим ставленням до московського імперіалізму. Виповівши нещадну боротьбу московському імперіалізму і мобілізуючи всі сили проти його намагань і далі поневолювати Україну, ми в цей спосіб не виповідаємо війни московському народові, бо ми не хотіли б з ним ані сьогодні, ані завтра воювати... Український народ, що від століть бореться проти московського імперіалізму, з усією силою протиставляється також намаганням німецьких імперіалістів поневолити Україну. В цій боротьбі іде український народ поруч з іншими народами, що їх поневолював московський імперіалізм, а зараз хоче поневолити Берлін. Український народ готовий іти також у цій боротьбі з московським народом”.

Таке становище українського організованого визвольного руху було підтвержене в статті видатного українського публіциста, члена УГВР і проводу ОУН, О. Горнового, писаній на Україні в 1949 році, в умовах боротьби українського підпілля проти більшовиків. В цій статті, що має заголовок “Наше ставлення до російського народу”, Горновий писав м. ін., так:

“Змагаючи до відокремлення України і перебудови СРСР на незалежні держави всіх народів СРСР, ми рівночасно прагнемо до якнайтіснішої співпраці в політичній, економічній і культурній галузях з російським народом, як і з усіма іншими народами. Російський народ — наш безпосередній сусід, і з ним у нас багато спільних інтересів, і співпраця з ним може розвиватися дуже успішно, якщо вона буде побудована не на імперіалістичних взаєминах, а на справжній дружбі і рівноправності”.

IV

Проводячи розрізнення між російським народом і імперіалістичною верхівкою імперії, український народ свідомий того, що російський народ неодноразово був інструментом у руках своїх керівників і створював для них базу в їхній політиці поневолювання неросіян. Часто гасла ненависти і погорди до неросіян знаходили живий відгук серед частини російського народу.

Важко знайти докази на те, що великі злочини народовбивства чи русифікації знаходили осуд провідної верстви російського народу. Чимало росіян боролися і борються проти комуністичної диктатури; але водночас мало доказів на те, щоб у парі з цим ішла їхня ворожість до політики поневолювання неросіян.

Правда, постійно живучи під антидемократичним диктаторським режимом, російський народ не завжди мав змогу відкрито засудити таку політику свого уряду. Але, з другого боку, є чимало росіян, які одверто таку політику підтримують. Навіть контрольована радянська преса не може укрити таких явищ. В 1960 році, голосною була на сторінках “Литературной газеты” полеміка Максима Рильського з Костянтином Паустовським з приводу образливих коментарів Паустовського на адресу українського народу.

Русифікаційна і імперіалістична політика ЦК КПРС і уряду СРСР, діє також на частину російської меншости на Україні. Живучи на нашій батьківщині, деякі росіяни стають свідомим або несвідомим знаряддям русифікаційної політики Москви. Звичайно, так виступують панівному режимові також деякі українці та інші неросіяни на Україні; але вони не що інше, як продукт офіційної політики Кремля в неросійських республіках Радянського Союзу.

Ще складнішу проблему являє собою ставлення російської еміграції до українського народу. Вона, майже без винятків, ставилася вороже до визвольної боротьби неросійських народів СРСР, зокрема України. У своїй більшості російські емігранти не визнають навіть тих формальних неросійських народів СРСР, які за ними мусив був визнати Кремль. Вони звичайно розглядають СРСР як єдину Росію, а всю визвольну боротьбу неросіян таврують як здогадне намагання “розчленувати Росію”, дарма що Україна, Білорусія, Прибалтика, Грузія не є Росією. Російська еміграційна преса підтримує державницькі аспірації народів Африки, але вона глуха і сліпа, коли мова йде про визвольну боротьбу народів СРСР.

Причина такого великодержавного шовінізму російських емігрантів, мабуть, у тому, що, як писав відомий російський публіцист і історик Георгій Федотов, “в умах не тільки ліберальної, але й революційної російської інтелігенції закоренилося наївне переконання, наче б то російська держава, на противагу до західних держав, постала не шляхом насильства, але в наслідок мирної експансії” (“Новый град”, Нью-Йорк, 1952, стор. 188). До речі, цей погляд російських емігрантів точно відповідає офіційним теоріям ЦК КПРС і уряду СРСР про так зване “прогресивне значення” підкорення царатом неросійських народів.

За імперіальну Росію стоять і такі росіяни, які називають себе демократами. Деякі з них проповідують вимогу федерації України з Росією. Вони забувають, що питання про федерацію і про будь-яку співпрацю з іншим народом може свobodно вирішувати тільки справді самостійна і державна нація.

Треба відмітити, що коли польський журнал “Культура” в окремому російському виданні згадав, що Польща зацікавлена в самостійності України, деякі російські групи що згадку зігнорували: полякам не треба втручатися, мовляв, у внутрішні справи Росії і що української самостійності хочуть тільки українські емігранти. Найцікавіше однак те, що, проповідуючи такі віджилі теорії, російські еміграційні групи водночас заявляють, що вони борються за справжню свободу російського народу. Вони забувають, що, як писав згаданий уже Федотов, “не може держава, яка спирається на терор на половині своєї території, забезпечити свободу на другій половині” (стор. 198).

V

Наявне від часу поневолення України Росією ставлення більшості російської провідної верстви до українського народу утруднювало або й унеможливило нормальні зв'язки між обома народами. Це творило головну перешкоду для співпраці українських і російських політичних груп перед революцією і в час самої революції, коли Тимчасовий уряд у Петербурзі заявив себе ворогом державної самостійності України. Таке становище російських антикомуністів не змінилось, як відомо, і впродовж останніх десятиліть. В умовах еміграції, у 20-их роках, українські соціалісти-революціонери пробували домовлятися до спільних акцій з російськими есерами; але ці спроби не владались, бо, як писав потім Микита Шаповал у своїх споминах (“Щоденник”, том II, Нью-Йорк, 1958, стор. 35), росіяни вели “акцію про велику Росію”, а українцям шлося про самостійність.

При кінці Другої світової війни деякі українські і російські антикомуністичні кола також робили спроби знайти спільну базу для боротьби проти Кремля. Але стосовні розмови не дали результату, бо зорганізований ген. Власовим т. зв. “Комитет освобождения народов России (КОНР)” фактично заперечував державну самостійність України та інших

неросійських народів. Аналогічне було становище російських еміграційних груп на початку 50-их років, під час організування т. зв. “Совета освобождения народов России” (СОНР) та “Координационного центра антибольшевистской борьбы” (КЦАБ). Крім того, в обох випадках російські емігранти намагалися поширити серед українців диверсію, організувавши групки збаламучених, підкуплених або просто агентурних елементів, які мали фігурувати як репрезентанти українського народу.

Як показала українсько-російська зустріч на форумі дискусійного Клубу круглого стола в Нью-Йорку, в грудні 1960 року, російські діячі далі стоять на становищі збереження імперіальної єдності Росії. При цьому вони пропонують неросіянам так звану протирежимну платформу боротьби, хоч їм добре відомо, що неросійські народи поневолені в СРСР не тільки комуністичною диктатурою, але також російським імперіалізмом, і мусять боротися проти обох сил. Тому передумовою налагодження українсько-російських взаємин є визнання росіянами принципу державної самостійності України і непротидіяння визвольній боротьбі українського народу.

VI

На тлі численних виявів великодержавного шовінізму в СРСР і на еміграції, особливе місце належить тим росіянам, які протиставлялись чи протиставляються такому курсові і змагають до побудови взаємин між Росією і Україною та іншими неросійськими народами на принципах взаємного респекту і невтручання у внутрішні справи. В найновішій історії українсько-російських взаємин особливе місце належить згаданому вже Георгієві Федотову. Живими в українській пам'яті завжди будуть такі російські імена, як М. Волобуєв, академік О. Шахматов, О. Герцен, К. Брюллов, В. Жуковський, К. Рилєєв.

Завжди тоді, коли появлялися російські одиниці, які визнавали право українського народу на державну самостійність, умови для українсько-російської співпраці створювалися відразу.

В час німецької окупації України за Другої світової війни чимало осіб із російської меншості в різних містах України виявляло прихильне ставлення до українського народу і його аспірацій. Такі росіяни були схильні розглядати українців як хазяїнів української землі, а себе — як рівноправних громадян України, і в цьому вони знаходили повне зрозуміння і підтримку відповідальних українських чинників на місцях.

Деякі успіхи у площині зв'язків з росіянами мало також українське протинімецьке підпілля під час Другої світової війни. Як говорять свідчення безсторонніх обсерваторів, до цих спроб нав'язали члени українського визвольного підпілля також у 40-их і 50-их роках в сибірських концентраційних таборах, де вони співпрацювали з російськими антикомуністами, що визнавали право неросіян на державну незалежність. Один з таких очевидців, німецький лікар Йозеф Шольмер розповідає про такі російські групи в концентраційних таборах та про їх співпрацю з неросіянами (*Joseph Scholmer, "Vorkuta"*, Лондон, 1954 р., стор. 194). Інший свідок, австрійський соціаліст Карл Фішер, також колишній в'язень, склав перед Міжнародною комісією для дослідження концентраційних таборів свідчення, що українські політичні в'язні, будучи здекларованими ворогами не тільки комунізму, але й російського імперіалізму, ішли проте спільним фронтом з росіянами у справах спільних інтересів усіх в'язнів (*"Les documents de tribune libre"*. Commission internationale contre le regime concentrationnaire. Plon. Paris, 1959, стор. 269).

VII

Насильство над Україною, чинене ЦК КПРС і урядом СРСР подібно до політики урядів царської імперії, глибоко шкідливе для інтересів обох народів. Для росіян ця шкода полягає насамперед у тому, що цей факт ставить їх в очах світу в ролі поневоловача інших народів. Крім того, поневолюючи інші народи, керівники СРСР водночас затруювали духовність російського народу теоріями расової вищості, “старшобратства”,

шовінізмом. Це в свою чергу викликало ненависть серед неросійських народів не тільки до панівного в Москві режиму, але й до росіян взагалі, що можна було виразно бачити, наприклад, під час революційних подій у Польщі і в Угорщині в 1956 році.

Насильство Москви над Україною ще більше шкідливе для українського народу. В результаті існуючого поневолення український народ не міг стати суверенною нацією і змушений всі свої сили спрямувати на боротьбу за незалежність, на оборону своєї національної і духовної окремішності, як зрештою і на боротьбу проти ворожих йому систем комунізму, тоталітаризму, диктатури.

В таких умовах мусить природним порядком виникати перед українським і російським народами питання про те, як шукати виходу з існуючого становища. В процесі шукання цього виходу на порядок дня могло б прийти також питання спільних інтересів. Однак, оскільки таке становище триває довгий час, а взаємини між обома народами виглядають саме так, як тут їх з'ясовано, виходу з становища треба було б шукати в усвідомленні обома народами чи їх автентичними представниками спільності інтересів.

Великою допомогою для зрозуміння спільності інтересів може стати усвідомлення декількох факторів об'єктивно існуючої української, російської чи міжнародної дійсності, що мають і матимуть вирішальний вплив на дальший уклад взаємин між обома народами. Ось вони:

1) Незважаючи на всі трагедії, які зустріли Україну протягом останніх десятиріч, і на важке поневолення, український народ став модерною нацією, яка своїми досягненнями не поступається сьогодні багатьом розвиненим народам, і єдине, чого вона потребує для повноти розвитку, це політична воля і державна самостійність, за які веде безперервну боротьбу.

В таких умовах тільки наївною ігноранцією або упередженою ворожістю можна пояснити існуючі досі в різних колах по обох боках залізної застави погляди на Україну, як на невідривну частину Росії. Нерозвинена українська селянська нація зголосила свої претензії на самостійність впродовж кількох місяців 1917 року, — і не може бути сумніву стосовно сучасних аспірацій українського народу. Цього факту не може змінити ніякий сторонній чинник.

2) Друга світова війна принесла історичні зміни в зовнішньополітичному становищі України. Вперше від упадку Української Народної Республіки і короткого періоду 20-их років Україна, нехай навіть у вигляді УРСР, вийшла на міжнародну арену як формально окрема держава. Велику зміну в зовнішньополітичному становищі України принесло підпорядкування московському центрові країн т. зв. народних демократій. Безперечно, на це становище України впливає і впливатиме визволення колоніальних народів Азії та Африки.

Велике значення для зовнішньополітичного становища України мають зокрема зміни, які постали в українсько-польських взаєминах. Політичні і територіальні переміни, що прийшли з Другою світовою війною, створили передумови не тільки для ліквідації найтрагічнішої дилеми, що довгий час стояла перед українською політикою — дилеми орієнтації на Москву чи на Варшаву. Ці зміни усунули також можливості для зовнішніх сил, зокрема для Москви і Берліну, використовувати українсько-польські непорозуміння для себе. І що найважливіше — ці переміни створили передумови не тільки для добросусідських взаємин, але й для майбутнього союзу України і Польщі. Не є випадковим те, що сьогодні і в польській, і в українській політичній думці по обох боках залізної застави починає назрівати переконання, що добрі взаємини, а то й союз обох націй є першою передумовою їхньої справжньої самостійності і гарантією інтегральності їхніх національних територій.

3) Однією з наймаркантніших подій у житті людства останніх сорока років є зріст Росії як модерної світової держави. Цей зріст, куплений страшними жертвами всіх народів СРСР, підніс Росію до позиції одного з найбільш вирішальних факторів міжнародної політики, а тим самим і центрального чинника на Сході Європи. При цьому такі досягнення, як

розбудова економіки і здобуття в сфері модерної науки та техніки, є тривалими вартостями, і російська нація їх збереже незалежно від можливих перемін політичного устрою в Росії.

Поруч таких великих успіхів Росії як імперії загрожують такі внутрішні і зовнішні фактори:

а) Повільне усвідомлювання деякими елементами російської суспільності в СРСР, що сучасна державно-політична і соціальна система, хоч і принесла Росії імперіальну велич небачених розмірів, не забезпечує соціальних і культурних інтересів російської нації.

б) Зріст відосередніх сил (неросійських народів СРСР і країн-сателітів), що його на довшу мету ніякій імперіальній політиці не дасться спинити.

в) Розвал колоніальної системи Заходу в Азії та Африці, який неминуче поставить на порядок дня питання колоніалізму в советській імперії. Своєї долі не уникнути і цій імперії, бо сучасна доба є добою перемоги національної ідеї і формування взаємин між народами на принципах державної незалежності.

г) Існування вільних народів Заходу, зокрема США, що є загрозою для експансії і можливих воєнних експериментів СРСР, і на довшу мету — зріст Китаю. Наявність цих чинників ставить російську імперіальну політику в небезпечне становище в разі серйозного конфлікту.

4) Український і російський народи будуть змушені жити один побіч одного, бо свого географічного положення сучасні народи не змінюють і сусідів не вибирають. Існування і остаточного усамостійнення України не зможуть перекреслити навіть найбільші російські імперіялісти. Існування Росії, як фактора великої сили на північних кордонах України, не зможуть усунути навіть найбільші вороги Росії з-поміж українців.

5) Між життєвими інтересами українського і російського народів об'єктивних розбіжностей нема. В роки завоювання України російськими комуністами головним мотивом цього підбою були економічні міркування. В газеті "Правда" від 10 жовтня 1920 року Сталін писав: "Центральна Росія, цей світовий центр революції, не може довго вдержатись без допомоги окраїн, що дають багато сирівців, палива, харчових продуктів". Від часу, коли Росія при примусовій допомозі неросійських народів СРСР розбудувала економіку у своїх власних районах, цей мотив підбою України втрачає всяку силу.

VIII

Усвідомлення вище з'ясованих об'єктивних факторів ставить питання про існування спільних інтересів українського і російського народів. В сучасній дійсності і в проглядному майбутньому ці спільні інтереси можна визначити такими чотирма елементами, що могли б водночас творити платформу взаємин між обома народами.

1) І український, і російський народ зацікавлені у спільній боротьбі проти панівної в СРСР системи. При цьому боротьба українського народу проти комуністичної диктатури і російського централізму послаблює силу системи зсередини і тим самим збільшує шанси російського народу в його аспіраціях до соціальної свободи і демократії. Водночас боротьба російських робітників і селян за кращі умови існування і боротьба російських інтелектуальних кіл за свободу творчості та основні громадянські права посилюють шанси українського народу в його боротьбі за такі самі права і за свою державну незалежність.

2) В інтересі українського і російського народів є існування самостійних держав обох народів на їхніх територіях і стосунки, оперті на принципи взаємовизнання і невтручання у внутрішні справи сусіда. Український народ життєво зацікавлений у тому, щоб уряди російського народу не плекали загарбницьких планів щодо України і щоб російський народ визнавав і респектував державну самостійність України. Водночас вирішальним для існування самостійної України є існування самостійних держав польського та білоруського народів і народів Прибалтики. З другого боку, російський народ зацікавлений у тому, щоб українська держава

не стала тереном будь-яких ворожих планів, спрямованих проти Росії. Однак така роль не тільки не відповідала б державним інтересам України, але була б для них шкідлива. Проте спільні інтереси, державну незалежність та інтегральність своїх територій український, російський, польський та інші народи Східної Європи можуть успішно забезпечити тільки при умові добровільної співпраці.

3) Імперіалізм, колоніалізм, расизм і шовінізм в усіх формах є шкідливими для життєвих інтересів українського і російського народів. Зокрема, на сучасному етапі в інтересі українського і російського народів є розкривати і засуджувати всі форми колоніалізму та насильства над народами, що мають місце в советській імперії, і протиставлятися виявам шовінізму, звідки вони не виходили б.

4) Як і всі інші народи світу, український і російський народи живуть у тіні постійної загрози атомної війни, що являє собою для них смертельну небезпеку. Тому обидва народи зацікавлені в тому, щоб такої війни не було. Погляди, що атомна війна може знищити тільки російський імперіальний центр і визволити Україну так само, як погляди, що атомна війна може знищити тільки Україну, і тим самим українська проблема для російської імперії буде зліквідована, — є небезпечною ілюзією і шкодять інтересам обох народів...

IX

Так виглядають спільні інтереси, які треба б усвідомити українському і російському народам і що їх можна б уважати платформою дій для зацікавлених кіл обох народів. Правда, всі прикриті досвіди минулого і психологічні комплекси, що нагромадились у взаєминах між обома народами, ще утруднюють сьогодні ті чи інші спільні акції по лінії накреслених тут цілей. Цьому на перешкоді стоїть зокрема войовничий великодержавний шовінізм російських діячів по обох боках залізної завіси. Надто багато ще в цих російських колах нехоті, зневаги, ненависті і ворожості до самої думки про самостійну Україну. А проте ліквідація або принаймні побороювання цих явищ росіянами серед росіян мають для українців не тільки практично-політичне значення, але в не меншій мірі моральне. Щойно виразне засудження росіянами злочинів, вчинених російським імперіалізмом над українським народом, створило б клімат для нормалізації взаємин між обома народами.

Правда, не вільна від комплексів також і українська сторона. Деякі українці схильні переносити свою оправдану ненависть до російського імперіалізму також на російський народ. Так народилася в деяких колах нашої еміграції теорія т. зв. пошехонства та інші форми зневаги росіян. Демаскуючи російський шовінізм, ми повинні побороювати шовіністичні вихватки також на власному подвір'ї.

Звичайно, такі комплекси серед українців народилися в результаті довгого і безоглядного поневолення України Росією. Але політика не може керуватися сантиментами; вона має базуватися на актуальних інтересах народу. Правда, якраз тут хтось може поставити питання, чи справді українська політика, яка проводить розмежування між російським народом та російським імперіалізмом і прагне до налагодження взаємин між українським і російським народами на принципах взаємного визнання і державної незалежності, — чи така політика може мати серед росіян будь-який відгук. На це треба відповісти наступним.

По-перше, розрізнення між російським народом та його імперіалістичною верхівкою і змагання до добросусідських взаємин з усіма народами СРСР, отже і з російським, випливає з принципів настанов українського визвольного руху. Цей рух визнає за кожним народом такі самі права, за які він сам бореться, і не проповідує війни проти жодного народу, а виступає тільки проти його загарбницьких урядів. Така політика дає українському народові і його визвольному рухові великі моральні і політичні агути перед іншими народами, зокрема коли пригадати, що вороги державної самостійності України намагаються переконувати світ, що українці хочуть знищити своїх сусідів, зокрема росіян. До речі, відлі-

лення кожного народу від його імперіалістичних кіл вважається природним і реальним в усьому світі. Як відомо, навіть в обличчі найбільших злочинів гітлерівської Німеччини вільні народи вели війну за знищення не німецького народу, але його тодішньої верхівки.

По-друге, відкрито заявляючи, що українці не ведуть війни проти російського народу як такого, український визвольний рух має змогу звертатися безпосередньо до самих росіян, понад голови їхніх шовіністичних кіл, вказуючи на те, що імперіалістична політика шкодить інтересам також російського народу. При цьому успіх такої української політики не є зумовлений тим, чи знайдуться вже зараз такі мужні росіяни, які зуміють приєднатися до описаного українського становища. Значення має те, що таким ставленням справи українська політика випереджає політичне мислення російських діячів і ставить їх у позицію оборонців засуджуваного цілим світом колоніального поневолення народів, ставить так довго, як довго вони не хотітимуть його зректися. Таких росіян ми поборюємо не як речників російського народу, але як звичайних імперіалістів. Наше становище в сучасному створює клімат для змін в українсько-російських взаєминах у майбутньому. Чим скоріше знайдуться російські діячі, які це зрозуміють, тим краще для обох народів.

По-третє, не можна вартість такої української політики оцінювати в аспекті російської еміграції, яка, як відомо, ставиться до української визвольної справи вороже. Політика неототожнювання російського народу з російським імперіалізмом повинна бути адресована, насамперед, до російського народу в СРСР, точніше, до тих російських елементів, які є проти сучасного режиму, чи то йдеться про російських селян і робітників, які борються проти соціального поневолення і економічного визиску, чи про ті інтелектуальні кола, які допомагаються свободи творчості. Тут уже згадувалося на прикладі советських концентраційних таборів, що така їхня боротьба є допомогою для українського народу. Український народ дуже зацікавлений у тому, щоб більше було росіян, які борються за політичну свободу російського народу, і менше росіян, які помагають керівникам імперії душити неросійські народи.

Деколи можна на еміграції почути, що, мовляв, політика розрізнення між російським народом і російським імперіалізмом є самоприниженням українців і послаблює українську національну чуйність. Це неправда. Принижує українське ім'я той, хто захлинається примітивним шовінізмом і погрозами на адресу іншого народу, що їх він все одно здійснити не може. А боятися за національну чуйність може тільки той, у кого слаба віра в український народ, у його право і силу здобути державну незалежність. Зрештою, правильність саме такої української політики до російського народу довели наші попередники, зокрема організований український визвольний рух під час Другої світової війни, і про це свідчить становище керівних чинників ОУН і УГВР. При цьому політику поборювання російського імперіалізму, а не російського народу український визвольний рух проголошував не як відірвану від життя теорію, а як програму політичної дії, глибоко пов'язану з вимогами боротьби за державну самостійність України. Коли тепер, в умовах еміграції ми — зрештою, не вперше — ставимо це питання, ми продовжуємо те, що було започатковане на Україні.

* * *

Мета цієї політики і на Україні, і на еміграції є проста:

1) Вести безперервну визвольну боротьбу за державну незалежність України всіма доступними засобами, проти всіх форм поневолення українського народу і проти всіх сил, що це поневолення організують, а водночас бажати встановлення мирних взаємин з нашими сусідами, в тому числі і з російським народом.

2) Накидати перед українським та російським народами і перед іншими нашими сусідами проекцію майбутніх мирних і добросусідських взаємин, у протиставленні до теперішніх умов поневолення і ворожнечі; в ім'я майбутнього закликати ці народи до спільної боротьби.

3) Всі заходи для налагодження наших взаємин з сусідами розглядати насамперед як засіб для допомоги українському народові в його боротьбі за державну незалежність.

Мирослав ПРОКОП

Нотатки про автора статті

Мирослав Прокоп народився 6 травня 1913 р. в Перемишлі, де закінчив середню освіту. Перших чотири роки правничих студій відбув у Львівському університеті, продовжував студії в Берліні в університеті Фрідріх-Вільгельма, а закінчив їх у Мюнхені, здобувши докторат з права у 1949 р. в Українському Вільному Університеті.

15 вересня 1941 р. його заарештували німці у Львові, однак йому відразу пощастило вискочити з вікна кам'яниці при вулиці Підвальній, де гестапівці влаштували засідку. Від того часу аж до літа 1944 р. М. Прокоп перебував в підпіллі ОУН в боротьбі проти нацистської Німеччини. На початку травня 1942 р. за дорученням Проводу автор дістався через зелений кордон до Києва і до Крайового Проводу ОУН. Повернувшись до Галичини, він став редактором підпільного офіціозу Проводу ОУН "Ідея і чин". Від травня 1943 р., коли Провід ОУН очолив Роман Шухевич, М. Прокоп був його близьким співробітником і з його доручення мав політичну доповідь на III Надзвичайному Великому Зборі ОУН в серпні 1943 р. і був членом програмової комісії того збору. Цей збір ухвалив нову програму ОУН, яка визначала її відхід від провідницького принципу і тоталітаризму до колегіальності та демократії, на що вирішальний вплив мала зустріч і співпраця членів ОУН із західних областей з українцями Наддніпрянщини під час німецької окупації України.

На початку 1944 р. М. Прокоп брав участь у підготовці Великого Збору УГВР і мав на ньому політичну доповідь, був вибраний членом Президії УГВР, а згодом за її дорученням і дорученням Проводу ОУН виїхав на Захід щоб вести інформаційну діяльність про визвольну боротьбу в Україні. У 1944–49 рр. М. Прокоп жив в Мюнхені, а від 1949 р. живе в Нью-Йорку.

Ще замолоду М. Прокоп виявляв зацікавленість в журналістиці. Він був редактором львівського "Студентського вісника" (1938), пізніше 1942–1943 "Ідеї і чин", а в Америці був членом редакційної колегії "Сучасности" (1967–1984). Він також є автором праці "Україна і українська політика Москви" (1956 і два наступні видання 1981), редактором збірок "Українська інтелігенція на суді КГБ" (1970) та "Робітничі страйки в Польщі" (1981). Шанований як об'єктивний і глибокий політичний дослідник, М. Прокоп є дійсним членом НТШ і членом його Історичної Секції.

Автор разом з нечисленними його ровесниками, активістами українського визвольного підпілля, мав щастя дожити і побачити чудо відродження державної незалежності України в 1991 р. Він також мав змогу бути в Україні на відзначенні 50-их роковин УПА і бути свідком Всесвітнього Форуму Українців у 1992 р. Таким чином він далі бере участь в історичних подіях України.

Мирослав Прокоп зберіг глибокий сантимент до історичних подій, в яких брав участь, але він не позбавлений критицизму до того, що діялось у тих ненормальних відносинах за польської окупації між двома світовими війнами і за Другої світової війни в часи німецької окупації України. Він визнає, що українське революційне підпілля, поруч із створенням легенди спротиву і серйозних досягнень у визвольній боротьбі проти національного поневолення, сприяло також атмосфері недооцінювання вартості високошкільної освіти. Дивлячись з перспективи пережитого досвіду, він також критично дивиться на рішення старших віком засновників ОУН, колишніх високих старших Дієвої Армії УНР чи УГА, які віддавали керівні становища в революційній боротьбі двадцятилітнім особам, єдиною кваліфікацією яких був їхній безперечний патріотизм і готовність на жертви. Приємно дискутувати з М. Прокопом на такі теми, як і про чудо відродження незалежної української держави без проливу каплі крові і всупереч гаслові, що тільки революція може визволити народ, і на тему сучасних недоліків в Україні. Він оптиміст щодо майбутнього розвитку державної побудови України.

Іван КЕДРИН